

Карнаух Б. П.,
аспірант кафедри цивільного права № 1 Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Логіко-математичний аналіз деліктної відповідальності

Істина завжди точна, істина завжди лаконічна. Недаремно мислителі Нового часу так поцінювали *точність* сучасної їм механіки, уважаючи цю властивість іманентним атрибутом істинного наукового знання. Однак нині саме цієї точності й лаконічності так часто нестає вітчизняній правничій думці. Чи не брак цих якостей і породив до життя ганебну приказку про «закон, як дишло...», що побутує в правосвідомості українця і вселяє зневіру в принципову можливість правової істини?

Мета цього дослідження – постати на захист права в його істинності й рації; довести, що юридичні змісти настільки точні й певні, що можуть бути виражені мовою логіко-математичних формул. Предметом дослідження обрано інститут цивільно-правової відповідальності.

Відповідальність у приватному праві – це складний і багатогранний феномен, що має декілька рівнів сутності. Сутність найвищого рівня полягає в тому, що відповідальність є інституціональним втіленням ідеї справедливості, за якою «кожен має отримати своє». Нижче – сутність другого рівня: відповідальність є водночас мірою відплати для правопорушника, яка сприймається ним як покарання. На найнижчому (найбільш прагматичному) рівні сутність цивільної відповідальності полягає в перенесенні тягаря збитків потерпілого на плечі правопорушника. Іншими словами, деліктна відповідальність на найпершому рівні своєї сутності – це спосіб перерозподілу витрат. Якщо так, то головною метою такого перерозподілу має бути зменшення сукупного обсягу витрат, – стверджують представники теорії економічного аналізу. Сукупний обсяг витрат, пов'язаних із будь-яким фактом завдання шкоди включає: а) витрати на попередження завдання шкоди, або на

так звані «заходи обачності» (precautions); б) реально завдані збитки (damages). Узявши до уваги, що розмір обох доданків залежить від умовно-кількісного показника тих зусиль, яких доклав правопорушник задля попередження шкоди, тобто порівняльного ступеня вжитих ним заходів обачності (level of care), отримаємо **математичну формулу, що виражає суспільну функцію деліктної відповідальності:**

$$\min p(x) + d(x) \quad (1),$$

де **p** – вартість заходів обачності, **d** – обсяг збитків, **x** – порівняльний ступінь заходів обачності.

Як відзначають Дж. Коулман і Г. Мендлоу, деліктний позов дає можливість потерпілому від певної шкоди зробити його проблемою проблемою когось іншого. Однак, розглядаючи справу, суд залишить збитки там де вони виникли, якщо тільки не знайде достатньої підстави для їх перенесення. Такою підставою є наявність складу цивільного правопорушення в діях завдавача шкоди.

Склад цивільного правопорушення становить собою логіко-юридичну конструкцію, змістом якої є система необхідних і достатніх умов для застосування цивільно-правової відповідальності. Ці умови заведено називати умовами цивільно-правової відповідальності або ж елементами складу цивільного правопорушення. Такими умовами є: протиправність поведінки (misconduct), шкода (damage), причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою (causation) та вина (fault). Як справедливо зазначає О. Б. Бабаєв, усі умови відповідальності слід розглядати як логічні операнди, поєднані в єдину формулу складу правопорушення логічною операцією кон'юнкції. Тому, позначивши протиправність **M**, шкоду – **D**, причинність – **C**, а вину – **F**, отримаємо таку формулу складу цивільного правопорушення:

$$\mathbf{M \wedge D \wedge C \wedge F.}$$

З точки зору матеріального права, ця формула визначає систему умов, що є необхідною й достатньою для застосування цивільно-правової відповідальності. З позицій процесуального права – вона окреслює предмет

доказування по справам за позовами про відшкодування шкоди. Крім того, ця формула є зручною для подальшого аналізу процесуальних норм, що визначають розподіл обов'язків доказування. Так, позивач має доводити наявність шкоди та причинного зв'язку, а відповідач – правомірність своєї поведінки та/або відсутність вини, позаяк протиправність і вина презюмуються. Мовою логіко-юридичних формул, зміст обов'язку доказування для позивача становить: $D \wedge C$; для відповідача: $\text{не-}M \vee \text{не-}F$ (нестрога диз'юнкція).

Проте найповніше евристичний потенціал методу логіко-математичного аналізу права реалізується при дослідженні вини як умови цивільно-правової відповідальності. Повернімося для цього до формули суспільної функції деліктної відповідальності (1). Узявши від мінімізації (1) першу похідну при аргументі x , що наближається до нуля, отримаємо:

$$p'(x) = -d'(x) \quad (2).$$

Рівняння (2) – це стандартна для економічної теорії проблема оптимізації. Стосовно до аналізу деліктної відповідальності ця формула показує, що маргінальна (мінімально вигідна) корисність для завдавача шкоди від вжиття додаткового заходу обачності (ліва частина рівняння (2)) повинна дорівнювати маргінальній корисності для потерпілого, вираженій у зменшенні загального розміру очікуваних збитків (права частина рівняння (2)). Ця формула слугує основою для знаходження базового критерію винуватості в деліктному праві. Такий критерій у найбільш доступному для розуміння вигляді сформулював американський суддя Л. Хенд (Learned Hand) у справі *US v. Carroll Towing Co.* Згідно з його міркуваннями, якщо позначити вартість заходів обачності через P , розмір збитків – D , а коефіцієнт імовірності – L , отримаємо що **особа вважається винуватою, якщо вона не вжила заходів обачності в ситуації, коли $P < DL$.**

Підбиваючи підсумок проведеного дослідження, слід відзначити, що застосування методу логіко-математичного аналізу в юридичній науці не лише утворює переконання в істинності права, його визначеності й розумності та

сприяє вирішенню дидактичних завдань юридичної освіти, але й відкриває нові незвідані обрії для розвитку вітчизняної правничої думки.

*Науковий керівник: завідувач кафедри цивільного права № 1
Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава
Мудрого», к.ю.н., професор Борисова В. І.*

*Клім С. І.,
викладач кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства ІНМП
Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса)*

Логічний рівень методологічного пізнання аналогії закону у цивільному праві

Норми права представляють собою своєрідне судження, зміст якого відображає волю законодавця, що є обов'язковою для виконання. Але судження із внутрішньою необхідністю переходить до висновку. Перехід від судження до висновку, як у підставу, що є його обґрунтуванням, є синтетичний зв'язок, певна субординація, яка і є логічним розвитком. Ті положення, що виводяться внаслідок логічного розвитку нормативних суджень, вочевидь, також не повинні визивати сумнівів відносно волі законодавця, що міститься у ній.

Логічний розвиток підкорюється загальним законам формальної логіки, що формує останній, розкриваючий саму сутність аналогії закону у цивільному праві, рівень методологічного пізнання, який, крім іншого, може також слугувати засобом встановлення прогалін.

В науці існують різні підходи до конструювання логічного розвитку. Так, Р. Циппеліус у своїй роботі «Юридична методологія» вказує на те, що в основі